

Robert Sendek

Problem języka „Macedońskiej Iskry”, pierwszego czasopisma Macedończyków w Australii

Informacje ogólne

Czasopismo „Macedońska Iskra” („Македонска Искра”) jest uważane za pierwszą cykliczną publikację wydawaną w Australii przez emigrantów macedońskich. Czasopismo to ukazywało się co miesiąc, począwszy od października 1946 roku aż do stycznia roku 1957, kiedy to na skutek zmian organizacyjnych zostało rozwiązane, zaś w jego miejsce utworzono nowe, zatytułowane „Macedoński Głos”. W sumie ukazały się 104 numery „Macedońskiej Iskry”, w tym kilka podwójnych. Przez cały okres istnienia pismo miało bardzo skromną objętość i mieściło się przeciętnie na zaledwie czterech stronach stosunkowo niewielkiego formatu. Sporadycznie ukazywały się obszerniejsze numery liczące sześć stron (numery I, II 1947, II, IV, IX–XI 1948, X 1952, VII 1953, VII–VIII 1955) lub rzadko osiem stron (III–VI 1947, VIII, XII 1948, IX–X 1956). Pierwszy numer pisma ukazał się w Perth; tam też początkowo mieściła się redakcja gazety, w czerwcu 1948 roku przeniesiona do Sydney, a następnie w październiku 1952 roku do Melbourne.

Czasopismo jest interesującym źródłem dokumentującym język, jakim w drugiej połowie lat 40. i w pierwszej połowie lat 50. XX wieku posługiwali się macedońscy emigranci w Australii. To dokument podwójnie wartościowy: przede wszystkim dlatego, że rejestruje wizję języka nieco odmienną od realizowanej w tym samym czasie w Macedonii¹, ale także z tego powodu, że stanowi dość wyrazisty przykład znacznych wpływów języka bułgarskiego wśród osób określających siebie w połowie XX wieku mianem „Macedończycy”. Język bowiem, którym są pisane artykuły publikowane na łamach „Iskry”, to dość osobliwa mieszanka cech, które nie dają się sprowadzić do określenia jednoznacznie go kwalifikującego. Katalog cech językowych rejestrowanych na łamach pisma nie pozwala na użycie wyłącznie określenia „język macedoński”. Dość

¹ Przełom lat 40. i 50. XX wieku to czas powstawania i formowania się macedońskiego standardu literackiego; jest to okres, kiedy spośród rozmaitych cech, charakterystycznych dla dialektów macedońskich, wybrano zestaw modelowy, który następnie modyfikowano i dopełniano, na przykład decyzję w sprawie wyeliminowania z języka literackiego form typu *кажуе* i zastąpienia ich formami typu *кажува* (z sufiksem *-ва*) podjęto dopiero w 1948 r., zob. Б. Конески, *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје 1967, s. 58.

zaskakująca jest konstatacja, iż w bardzo wielu przypadkach język, którym posługują się osoby określające siebie mianem „Macedończycy”, jest zadziwiająco bliski literackiemu językowi bułgarskiemu. Być może to stwierdzenie staje w sprzeczności z opiniami wypowiedzianymi przez macedońskich badaczy², lecz w bardzo wielu wypadkach jest ono uzasadnione. Nie sposób zaprzeczyć, iż wiele artykułów opublikowanych na łamach „Macedońskiej Iskry” jest napisanych literackim językiem bułgarskim, zapisywanym jednakże łacinką oraz z pewnymi cechami dialektalnymi, takimi jak na przykład ekawizm. Trzeba jednak dodać, iż na łamach „Macedońskiej Iskry” ukazało się także bardzo wiele materiałów, które poprzez zestaw cech jednoznacznie odnoszą się do macedońskiego obszaru dialektalnego. Wydaje się w związku z tym, iż stosowanie określenia „język macedoński” wobec opublikowanego na łamach „Macedońskiej Iskry” ogółu tekstów – językowo znacznie się różniących między sobą – byłoby nieściśle i stanowiło daleko posunięte uproszczenie. Dlatego też w niniejszym artykule pojęcie „język macedoński” na określenie języka artykułów zamieszczanych w piśmie „Macedońska Iskra” nie będzie stosowane. Zamiast tego używany jest neutralny termin „język artykułów pisma «Macedońska Iskra»”.

Prześledzenie związku macedońskiej autoidentyfikacji narodowej z kształtem języka literackiego oraz kwestia postrzegania przez australijskich Macedończyków literackiej bułgarszczyzny jako języka obcego/własnego byłoby niewątpliwie kwestią bardzo interesującą, niemniej jednak jest to problem wymagający odrębnego opracowania i wobec braku miejsca trudno go tu rozwijać. Omawiając problem wykorzystywania bułgarskiego języka literackiego przez autorów pisujących do „Macedońskiej Iskry”, warto wziąć pod uwagę opinię osób najbardziej zainteresowanych i sięgnąć po wypowiedź, która pojawiła się w artykule zatytułowanym *Dvata Ptia Za Razreshavane Na Makedonskia Vpros* w numerze „Macedońskiej Iskry” z marca 1950 roku (s. 3). Autor tego tekstu, niepodpisany z nazwiska, omawiając kwestię Macedończyków zamieszkujących Macedonię Piryńską, pisze:

Bułgarskiat ezik, nakoito govori mnozinstvoto na makedonskoto naselenie [w Macedonii Piryńskiej] ne pretstavliava nikakva seriozna prechka za razvitiето na makedonskoto saznanie i oshte po-malko za negovoto badeshte prisaediniavane kam Makedonskata Narodna republika³.

Zdaniem autora artykułu kwestia języka nie jest zatem powiązana w prosty, mechaniczny sposób ze świadomością narodową, a posługiwanie się na co dzień językiem bułgarskim nie wyklucza macedońskiej samoidentyfikacji narodowej. Jest to ważne stwierdzenie, bowiem pozwala określić status literackiej bułgarszczyzny, bardzo często stosowanej do pisanja artykułów zamieszczanych na łamach „Macedońskiej Iskry”. Stosowanie bułgarskiego standardu może zatem wynikać ze względów pragmatycznych i nie mieć związku z autoidentyfikacją.

„Makedonska Iskra” ukazywała się w latach 1946–1957, a więc w okresie, kiedy dokonano kodyfikacji macedońskiego języka literackiego. Wydaje się jednak, iż literacki

² Na przykład ze zdaniem: „Прв весник на македонските иселеници во Австралија печатен на македонски јазик е «Македонска Искра»” [w:] *Македонски јазик*, red. L. Minova-G'urkova, seria: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*, Opole 1998, s. 264 (podkreśl. – R.S.).

³ Zarówno w powyższym cytacie, jak we wszystkich pozostałych zachowano oryginalną pisownię, wraz z błędami, literówkami, pisownią wielkich i małych liter i tak dalej.

standard macedoński nie miał decydującego wpływu na kształt języka, w jakim publikowano artykuły na łamach pisma⁴. Świadczy o tym na przykład znaczna liczba osobliwości fonetycznych i leksykalnych, charakterystycznych raczej dla poszczególnych dialektów, niż ukształtowanego standardu. Jest to zrozumiałe: w sytuacji formującego się dopiero języka literackiego praktyczny brak opracowań poprawnościowych⁵ nie sprzyjał ujednolicaniu pisowni czy wprowadzaniu norm językowych na wzór znany z ojczyzny. W związku z tym należy uznać, iż różnorodność ortograficzna i językowa tekstów zamieszczanych na łamach „Iskry” kontynuuje w zasadzie przedwojenne tradycje zapisywania tekstów „po swojemu”, to znaczy w dialekcie autora danego tekstu.

Pewna część opublikowanych na łamach „Macedońskiej Iskry” artykułów jest pisana w języku angielskim. Liczba anglojęzycznych artykułów zmieniała się w zależności od numeru, nigdy jednak artykuły takie nie stanowiły większości. Wyjątek stanowi numer VIII–IX z 1947 roku, w którym ukazały się artykuły pisane wyłącznie po angielsku. Ponieważ celem niniejszego artykułu nie jest analiza materiału anglojęzycznego ani greckiego, teksty pisane w języku angielskim zostały w nim całkowicie pominięte, podobnie jak bardzo rzadko pojawiające się teksty pisane w języku nowogreckim (na przykład w numerze z grudnia 1954 roku).

Jeśli chodzi o tematykę artykułów zamieszczanych na łamach pisma, to dominują kwestie polityczne, w mniejszym stopniu ekonomiczne, zaś sprawy kulturalne są traktowane raczej marginalnie. Dużo miejsca zajmują relacje przedstawiające życie społeczne i polityczne na obszarze Macedonii (wchodzącej wówczas w skład Jugosławii), informacje o walce zbrojnej oraz rozgrywkach politycznych podczas wojny domowej w północnej Grecji. Niemało uwagi poświęca się również stosunkowi Bułgarii i władz bułgarskich względem spraw macedońskich.

Pismo „Macedońska Iskra” zostało zdigitalizowane i zamieszczone w formie fotokopii na stronie internetowej australijskiego wydawnictwa Pollitecon Publications (<http://www.pollitecon.com>). Wydawnictwo ma swoją siedzibę w miejscowości Abbotsford niedaleko Melbourne. Specjalizuje się w tematyce związanej z historią Macedonii i Macedończyków, podnosi również w swych publikacjach problematykę skomplikowanych stosunków macedońsko-greckich.

Przypomnienie przez australijskie wydawnictwo pierwszego macedońskiego czasopisma z Australii zostało dostrzeżone w samej Macedonii. Informację na ten temat zamieścił między innymi „Utrinski Vesnik” (w numerze 2127 z 10 lipca 2006 roku), podkreślając dobrą organizację macedońskich emigrantów w Australii, a także to, iż dzięki ich aktywności udało się zrealizować kilka ważnych, wspólnych projektów, takich jak na przykład budowa pierwszej macedońskiej cerkwi na kontynencie australijskim czy pomoc w budowie państwowego szpitala w Skopje.

⁴ Można jedynie wskazać tendencję do coraz szerszego wprowadzania na łamy pisma macedońskich elementów dialektałnych. W połowie lat 50., a więc w ostatnim okresie ukazywania się „Macedońskiej Iskry”, liczba artykułów pisanych literackim językiem bułgarskim wyraźnie zmalała. Zmiana ta nie była jednak związana z jednoczesnym wprowadzeniem macedońskiego standardu.

⁵ Pierwszy słownik ortograficzny literackiej macedońszczyzny ukazał się w 1950 roku, zaś trzypomowy słownik języka macedońskiego z objaśnieniami w języku serbsko-chorwackim dopiero w roku 1961.

Analiza językowa

Prezentowana analiza z konieczności uwzględnia jedynie wybrane aspekty charakterystyki języka, którym są pisane artykuły na łamach „Macedońskiej Iskry”. Podjęto tutaj trzy dość luźno ze sobą związane kwestie: a) ortografii, jaką były zapisywane publikowane w czasopiśmie teksty, a także zaznaczania w piśmie zjawisk fonetycznych, nietypowych dla literackich form języka macedońskiego oraz bułgarskiego (stosowanego szczególnie często w pierwszym okresie istnienia pisma), b) różnicowania form rodzajnika oraz c) obecności angielskich elementów leksykalnych w języku pisma.

W niniejszej analizie są stosowane skróty odsyłające do konkretnego numeru pisma i ułatwiające lokalizację miejsc, w których pojawiają się konkretne przykłady. Cyfra rzymska oznacza kolejny numer pisma w danym roku, następnie jest podany rocznik, a wreszcie numer strony, na przykład II 1946, 1 oznacza drugi numer pisma (z listopada) z roku 1946 oraz stronę nr 1.

Pisownia

Najogólniej wypada stwierdzić, iż jedyną konsekwentną cechą ortografii, jaką posługiwano się podczas redagowania pisma w czasie jedenastu lat (1946–1957), było stosowanie zamiast cyrylicy pisma łacińskiego. Już w pierwszym numerze (z października 1946 roku) pojawiła się informacja o trudnościach technicznych ze stosowaniem pisma cyrylicznego: „Dragi chitateli, poradi lipsa na pechat za nasha Kirilitsa, redaktionia Komitet na vestnik «Makedonska Iskra» prinuden e shtoto, vsichki materiali da gi pechati na latinitsa” (I 1946, 2). Informacja taka została powtórzona również w innych numerach pisma (na przykład III 1946, 3). Liczne literówki, błędy w stosowaniu wielkich i małych liter, pomyłki oraz niekonsekwencje widoczne nawet w obrębie jednego numeru prowadzą do wniosku, że pismo nie było redagowane od strony językowej, na przykład pojawiają się zapisy *nahsata* (XI 1946, 2) zamiast *nashata*, *balgaski narod* (IV 1952, 1) zamiast *bulgarski*, *makedontsi* obok *Makedontsi* (IX 1952, 1), błędy typu *nito modernite okupatoriot* (I 1946, 1) zamiast *nito modernite okupatori ot* i tym podobne.

Zapisy cyrylicą ograniczają się do tytułu pisma oraz – w niektórych numerach – do podtytułów. Od pierwszego do ostatniego numeru cyrylicą był konsekwentnie zapisywany tytuł czasopisma. Nieliczne podtytuły pisane cyrylicą zdradzają wpływy bułgarskie, a ściślej rzecz biorąc – nie wykazują żadnych wpływów współczesnej ortografii macedońskiej, co objawia się na przykład poprzez użycie charakterystycznych liter *я, ю, ъ*, jak na przykład w zwrocie do czytelnika, zamieszczonym w numerze styczniowym z 1948 roku na stronie 1: „Македонецо, чети и разпостранаваи вестник «Македонска Искра» единствения орган и четиво на Македонците во Австралия”.

Zapis poszczególnych głosek

Jak już wspomniano, pisownia stosowana w piśmie „Makedonska Iskra” nie jest standaryzowana, konsekwentna ani jednolita. Nie ulega wątpliwości, iż w poszczególnych przypadkach konkretny zapis zależy w większym stopniu od osoby piszącej dany artykuł, jej upodobań i preferencji, niż od świadomej polityki redakcji, zmierzającej do

standaryzowania pisowni w publikowanych tekstach. Jeśli się jednak weźmie pod uwagę dość duże zróżnicowanie językowe zamieszczanych na łamach czasopisma materiałów, znaczna niejednorodność widoczna na poziomie ortografii w zasadzie przestaje dziwić. Niekonsekwencje w zapisie nie oznaczają jednak zupełnej dowolności, można bowiem wskazać pewne zasady ogólne, co prawda stosowane z różnym skutkiem, pozwalające jednak na względnie łatwą identyfikację poszczególnych form. Już pobieżna analiza materiału pozwala stwierdzić, iż pisownia w dużym stopniu jest oparta na konwencjach przyjętych w ortografii języka angielskiego, przejmowanych i dostosowywanych do specyficznych dźwięków nieistniejących w języku angielskim. Z uwagi na kontekst społeczno-polityczny, stosowanie tej konwencji zapisu raczej nie dziwi: była ona dostosowana do typowego odbiorcy, który, chcąc nie chcąc, musiał się już wcześniej zetknąć z językiem angielskim, znać łacinkę oraz – przynajmniej teoretycznie – ortografię angielską.

Jeśli chodzi o kwestie ortograficzne w „Macedońskiej Iskrze”, to do zapisu charakterystycznych spółgłosek są stosowane następujące sposoby:

- głoska [c] jest oddawana: 1) najczęściej za pomocą dwuznaku *ts*, na przykład *Revlutsionna Organizatsia* (V 1947, 1), *jas tsitiram* (VI 1948, 4), *Grtski vestnitsi* (XII 1954, 1); 2) rzadko za pomocą *c*, na przykład *konferencia* (VI 1948, 4);

- [č] = *ch*, na przykład *che shte napravat vsichki* (I 1947, 1), *simvolichno znachenie* (VII–VIII 1956, 3);

- [dz] = *dz*, na przykład *nodze* (I 1946, 1), *nodzite* (X 1949, 2);

- [dž] jest oddawane za pomocą: 1) *j*, na przykład *jelati* (I 1946, 1); 2) *dj*, na przykład *Enidje Vardartski* (!) (I 1946, 1), *Gorna Djumaya* (VII–VIII 1955, 1);

- [gʹ] = *gi*, na przykład *pagiat* (I 1946, 1), *lugieto* (XI 1953, 2);

- [j] jest oddawane poprzez: 1) *i*, na przykład *Egeiska* (IV 1949, 1), *imperializam, koito iska...* (IV 1949, 1), *geroi Lazo Tarpovski* (IV 1949, 1), *Iaponia* (XI 1953, 1); 2) *y*, na przykład *Yugoslavianskiot narod* (IV 1949, 2), *otchayano da layat* (III 1946, 4);

- [kʹ] = 1) *ki*, na przykład *imaiki* (I 1946, 1), *komentiraiki* (XI 1953, 1); 2) *k*, na przykład *poveke* (IV 1949, 2), *Boshik* (!), *bozhikna* (XI 1953, 3), *ke go podkrepva* (I 1957, 1);

- sonantyczne [r] = *r*, na przykład *skrbna vest* (III 1946, 6), *kato se zavrna* (III 1946, 6), *drzhava* (XI 1953, 1); *so netrpenie* (VII–VIII 1956, 3);

- [š] jest oddawane najczęściej za pomocą: 1) *sh*, na przykład *obshiren, greshka, reshenie, nashiot* (I 1957, 1); 2) *s*, na przykład *zavarsi* (III 1952, 1), *togas taia blagorodna tsel [...] ste badi ne samo humanitarna* (I 1947, 2), *spionite* (IV 1949, 1), *spioni* (X 1949, 2); *togas; ste* (I 1947, 2);

- [ž] = 1) *zh*, na przykład *uzhasi* (I 1946, 1); 2) *z*, na przykład *nuzda* (I 1946, 1); 3) *j*, na przykład *polojenieto* (II 1947, 5), *projectiranje na filmite* (II 1950, 2); 4) *gi*, na przykład *regima* (IV 1949, 1).

Zapis pozostałych dźwięków jest standardowy i nie wymaga komentarza.

Jeśli chodzi o samogłoski: [a] zawsze jest zapisywane jako *a*, [e] jako *e*, [o] jako *o*, [i] jako *i*, [u] jako *u*. Problem stanowi natomiast zapis dźwięku, który w bułgarskiej ortografii jest zapisywany znakiem ъ. W tekstach, które dotyczą Bułgarii i języka bułgarskiego, specyficzny dźwięk zapisywany w bułgarskim jako ъ jest oddawany:

- za pomocą *a*, na przykład *Valko Chervenkoff*, a także na przykład *sastoila se* (I 1946, 3), *zavarshi* (III 1946, 5), *Balgari* (III 1946, 6);

– za pomocą *u*, na przykład *purvata konferentsia, apeliram kum vsichki, dade pulen otchet* (I 1946, 3);

– za pomocą *o*, na przykład *zavorshi s nai dobar uspeh* (I 1946, 3), *Makedonska Iskra izgubva svoiot nai **dobor** satrudnik* (XI 1953, 1);

– za pomocą *e*, na przykład *tverde, neterpenie, tersi* (III 1946, 5);

– rzadko dźwięk *ɤ* nie jest zaznaczany w ogóle w tekście, choć należałoby się go tam spodziewać, jak na przykład w tytule jednego z artykułów: *Dvata Ptia Za Razreshavane Na Makedonskia Vpros* (III 1950, 3).

Szczególnie ilustratywny dla ukazania różnego zapisu tej charakterystycznej głoski jest zamieszczony w pierwszym numerze pisma artykuł zatytułowany *Report ot purvata Konferentsia na Makedonskia Naroden Sauz (!) v Avstralia*, gdzie trzy spośród wymienionych wyżej pięciu sposobów zapisu głoski *ɤ* pojawiają się w jednym tekście.

Sporadycznie dla oddania połączenia *ju* jest stosowana pojedyncza litera *u*, na przykład *intervu, sauz*; najczęściej połączenie takie jest zapisywane za pomocą *iu*, na przykład *saiuz*.

Zapis zjawisk fonetycznych

Jedną z charakterystycznych cech pisowni w tekstach zamieszczanych na łamach „Macedońskiej Iskry” jest zauważalna tendencja do odzwierciedlania w piśmie zjawisk fonetycznych, charakterystycznych dla języka mówionego, dialektów i tym podobnych, czego rezultatem jest praktyczne zastosowanie zasady „pisz, jak mówisz”. W wypadku artykułów pisanych bułgarskim językiem literackim stosowanie tej zasady oznacza odejście od reguł ortograficznych, dlatego też należy sądzić, iż wynika to, być może, z niewysokiej kompetencji językowej autorów poszczególnych tekstów, pośpiechu bądź niestaranności. Świadczy o tym także okazjonalność podobnych zapisów.

Spośród wybranych zjawisk fonetycznych odzwierciedlonych w zapisie na łamach „Macedońskiej Iskry” można wymienić w charakterze przykładu ekawizm, redukcję samogłosek, ubezdźwięcznienie spółgłosek czy pojawianie się spółgłosek epentetycznych.

Bardzo wyrazistą cechą języka tekstów publikowanych w czasopiśmie „Macedońska Iskra” jest ekawizm, czyli regularne pojawianie się samogłoski *e* w miejscu etymologicznego *jať*. Tendencja ta jest na tyle silna, że występuje nawet w artykułach pisanych literacką bułgarszczyzną, natomiast jej obecność w tekstach zdradzających macedoński podkład dialektalny raczej nie powinna dziwić, na przykład *predi nekolko sedmitsi beha* (I 1948, 1), *trebva* (I 1948, 1), *toi se vide s nekoi ot teh* (II 1946, 2), *stava vse po golema i po golema* (VII–VIII 1955, 3), *nema da stanat* (IV 1956, 2), *prvoto mesto* (IV 1956, 2), *Grtskoto pravitelstvo pribegna* (III 1956, 2). Charakterystyczny dla języka bułgarskiego tak zwany przegłos bułgarski (*jať* → *ja* bądź *e*, w zależności od otoczenia fonetycznego) w języku artykułów czasopisma „Macedońska Iskra” pojawia się bardzo rzadko.

Stosunkowo dobrze odzwierciedlona jest w języku „Macedońskiej Iskry” redukcja samogłosek nieakcentowanych. Zjawisko to jest charakterystyczne dla południowo-wschodnich dialektów macedońskich, z centrum w gwarach okolic Edessy (mac.

Voden), gdzie samogłoski nieakcentowane ulegają redukcji we wszystkich pozycjach⁶. W języku „Macedońskiej Iskry” najczęściej notowana jest redukcja nieakcentowanego *e* → *i*, na przykład *se machi tam [...] da vazvarni izgubenoto* (I 1946, 1); *neka potpomognim* (I 1946, 1); *badishte* (II 1946, 2); *ovilichiha* (III 1946, 6); *bidime* (I 1947, 2); *mozhi da se uredi* (II 1950, 1); *da pomozhime so medisini* (II 1950, 1); *toi beshe pridatel* (IV 1949, 2); *Amerika vaznameriava da dadi* (XI 1953, 1); *kolko shto se mozhi* (XI 1953, 1); *ne mozhime* (XI 1953, 2).

Nieco rzadziej odzwierciedlony w tekstach jest przegłos *o* → *u*, na przykład *upasnost, umrazi* (XI 1950, 1), *ublecheni* (IV 1952, 1), *utrovni i ke se utruie* (IV 1949, 1).

W tekstach jest notowane także zjawisko odwrotne, to znaczy zapisywanie samogłosek *e, o* zamiast etymologicznych *i, u*. Takie formy należy tłumaczyć najprawdopodobniej hiperpoprawnością, na przykład dla zapisu *e* zamiast *i*: *maltsestvata* (II 1946, 1), *prechini* (IX 1950, 1) zamiast *prichini*, *prenudiha* (IV 1952, 1) zamiast *prinudiha*, *ezliza* (I 1947, 1) zamiast *izliza*. Podobne przykłady hiperpoprawności obserwujemy w przypadku zapisu *o* zamiast oczekiwanego *u*, na przykład *blagodarime oslugata od strana klubo* (II 1950, 2), *kolturna i prosvetna organizatsia* (II 1950, 3), *be osaden na smart i egzekotiran* (II 1950, 4), *tarsiat argomenti* (II 1950, 4), *oredi* (X 1949, 2), zamiast *uredi* oraz przytoczone już wyżej *ovilichiha* (III 1946, 6).

– W języku „Macedońskiej Iskry” notowane jest także ubezdźwięcznienie spółgłoski przed inną spółgłoską bezdźwięczną, na przykład *potpomognim* (I 1946, 1), która to forma pojawia się w artykule obok *podkrepim* (I 1946, 1); *pohfala* (I 1947, 2) zamiast *pohvala*, *storiot* (IV 1950, 1) zamiast *vtoriot*;

– ubezdźwięcznienie spółgłoski w wygłosie, na przykład *stut i glat* (I 1946, 1) zamiast *stud i glad*; *slet tova* (I 1947, 1) zamiast *sled tova*; *chres* (I 1947, 2) zamiast *chrez*.

Względnie częstym zjawiskiem fonetycznym rejestrowanym w języku pisma „Macedońska Iskra”, jest pojawianie się epentetycznych *t* i *d* w charakterystycznych grupach spółgłoskowych:

– *-sr-* → *-str-*, na przykład *strazhenieto* (III 1946, 6, XI–XII 1956, 4), *stresvo za da zhivi* (XI 1953, 2), *strestvo* (IX 1950, 1), *streshtu vsichki nepriатели* (III 1946, 4), *edna ot nai stramotnite aksii* (XI 1950, 1), *strednovekobni* (I 1946, 1), *streshtu* (IX 1950, 1), *vesniko e stramno dase ostavi da propadni* (II 1950, 3);

– *-zr-* → *-zdr-*, na przykład *vazdrastnite* (III 1946, 5), *22 godishna vazdras* (XI–XII 1956, 4);

– *-sn-* → *-stn-*, na przykład *lestno*, zamiast *lesno* (*izdavane na vestnik neie lestno*, III 1946, 4).

Niezbyt często pojawiają się formy z przestawką grup nagłosowych:

– *-vz-* → *zv-*, na przykład *zveha uchastie* (IV 1949, 2), *kato se izgledva vlasta do sega nema zveno dostachna aksia da mu pomogni* (IV 1949, 2), *zveha aksia* (IV 1949, 3), *ne zve energichna aksia* (IX 1950, 1). Przestawka *vz-* → *zv-* jest charakterystyczna dla dialektów w Macedonii Egejskiej, w okolicach miasta Kastoria (mac. Костър)⁷;

– *-vs-* → *sv-*, na przykład *svite* (IV 1949, 2), *svichko vazmozhno* (IV 1949, 2), *svichki demokratski sili* (X 1949, 3).

⁶ М. Марковиќ, *Диалектологија на македонскиот јазик*, т. I, Скопје 2001, s. 123.

⁷ Б. Конески, *Историја на македонскиот јазик*, Скопје 1965, s. 85.

Zjawisko antycypacji miękkości traktuje się jako pierwszy etap procesu utraty miękkości przez poszczególne spółgłoski miękkie (*g', k', n'*)⁸, jest ono rozpowszechnione głównie w macedońskich dialektach centralnych (okolice Prilepu, Bitoli, Prespy i Ochrydu). W języku „Macedońskiej Iskry” jest notowane sporadycznie i nie stanowi wyróżnika systemowego, na przykład *meigu* (XI 1953, 1, XI–XII 1956, 4), *mejgu* (VI 1948, 4), *meigu* (XI 1953, 3), *svireine* (XI 1953, 3), *poznavajne mejgu dвете strani* (VI 1948, 4), *izdavajneto* (V 1948, 1), *prestavajneto* (VI 1948, 4), *brajkia Makedontsi* (VI 1948, 4), *kuiki* (VII–VIII 1956, 2), *kuikite* (XI 1953, 2), zamiast *kukite*.

Rodzajnik

Rodzajnik jest bardzo charakterystycznym elementem bułgarsko-macedońskiego obszaru dialektalnego; jest obligatoryjny w literackich językach bułgarskim i macedońskim, jednak formalnie rodzajniki bułgarski i macedoński w literackich standardach różnią się między sobą. To zróżnicowanie jest widoczne również w języku pisma „Macedońska Iskra”. Formy rodzajnika są stosowane niekonsekwentnie i mogą przybierać kilka różnych postaci, zapewne w zależności od tego, jaka postać była charakterystyczna dla języka osoby piszącej dany tekst. Nierzadkim zjawiskiem jest pojawianie się w jednym tekście różnych form rodzajnika, co jest już trudniejsze do wyjaśnienia, na przykład w zdaniu *Narodno-Osloboditelniot front se soedini so demokratichno vozhd na Grtskio narod Gen. Markos, kadeto naroda ima pravo da odbira* (VI 1948, 4) – użyte są formy *-ot*, *-o* dla przymiotników oraz *-a* dla rzeczownika. Takie użycie nie jest jednak żadną regułą, ponieważ w tym samym artykule pojawiają się także formy *patia*, *zanajato*, *sashtio pat*, *vaproša*, *nashio sojuz*, *vesniko*, *za vesnika*, *vesnikat*, *sashtia*. Inny przykład: w artykule zatytułowanym *Kak Imperializamo Zhelae Da Rasturi Edinstvoto na Nashite Heroicheski Bortsi*, zamieszczonym w numerze z kwietnia 1949 roku, na stronie 1, pojawiają się następujące formy rodzajnika dla rodzaju męskiego: w przypadku rzeczowników *-o*, na przykład *imperializamo*, *odgovoro*, *vaproso* oraz *-iat*, na przykład *patiat*, dla przymiotników: *-iat*, na przykład *tentralniat*, *makedonskiat*, oraz dla dwóch liczebników porządkowych, które pojawiły się w artykule: *-iat*: *vtoriat kongres*, ale też *-ot*: *petiot plenum*.

Dość częste, wręcz powszechne, jest nierozróżnianie rodzajnika pełnego i krótkiego, czyli pomijanie zasady obowiązującej w literackiej bułgarszczyźnie, która jest stosowana w wielu artykułach na łamach „Macedońskiej Iskry”, na przykład *pokoinia beshe uchitel i borets* (IV 1949, 1).

Rodzaj męski

Uogólniając, można powiedzieć, iż dla rzeczowników rodzaju męskiego są stosowane następujące formy:

– *-o*, na przykład *beha ostavili Sekretaro na klubo* (I 1947, 1), *odgovoro ot K.P.G ot kaza tezi lagi* (IV 1949, 1), *Sharkey beshe na sudo* (IV 1949, 1), *pato beshe paln so rabotnitsi* (IV 1949, 1), *zainame so parahodo* (IV 1949, 2), *spasvaneto na miro* (XI 1953, 1);

⁸ *Ibidem*, s. 59.

– *-ot*, na przykład *da zashtitavat mirot* (XI 1953, 1), *voditelot na ekspeditsiata* (IV–V 1955, 4);

– *-at*, na przykład *terorat* (I 1946, 1) *Zatvorat v Adrevitsa e prepalnen* (III 1950, 1), *godezhat* (V 1953, 4);

– *-a*, na przykład *Marshal Tito prodalzhi intervuto si s korespondenta* (II 1946, 1), *neka posledvame [...] primera* (II 1946, 1). Użycie formy *-a* nie ogranicza się wyłącznie do funkcji określania dopełnienia, pojawia się ona bowiem także w wyrazach stanowiących podmiot w zdaniu, na przykład *organizatora apelira kam svoite sanarodnitsi* (II 1946, 1);

– *-iat*, na przykład *po patiat* (IV 1949, 1);

– *-ia/-ja*, na przykład *drugio e patja koito go posochva reaktsiata, na primer sluchaja so Grtsia* (obydwa przykłady z VI 1948, 4).

Jeśli chodzi o przymiotnik, rejestrowane są następujące formy rodzajników:

– *-ot*, na przykład *rodniot kraj* (I 1946, 1), *Yugoslavianskiot narod* (IV 1949, 2);

– *-o*, na przykład *vo stario krai* (III 1946, 5), *preku ledovitio Antarktiski okean* (IV–V 1955, 4), *sovietskio narod* (XI 1950, 1);

– *-iat*, na przykład *bolnichniat* (I 1946, 1), *obedineniat Makedontski front* (I 1946, 2), pisany w ten sposób nie tylko w mianowniku, na przykład *od bolnichniat komitet* (I 1946, 1), *otkazva da potpishe mirniat dogovor* (II 1946, 1);

– *-ia*, na przykład *Rabotni uspehi na bulgarskia narod* (III 1950, 1), *ekspluatatsiata na Avstraliskia rabotnik* (X–XII 1956, 2), *pod voennia protektorat na Amerika* (XI 1950, 1), *protiv titovia redzim* (X 1949, 2).

Rodzaj żeński

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego regularnie przyłączają rodzajnik *-ta*, na przykład *demokratsiata i slobodata* (I 1947, 1), *Maikata Rodina* (I 1947, 2), *kashtata* (V 1953, 4). Podobnie jest w wypadku innych form imiennych rodzaju żeńskiego: przymiotników, na przykład *palnata pobeda nashata tsel* (I 1947, 1), *vodorodnata bomba* (III 1950, 1); zaimków, na przykład *nashata tsel* (I 1947, 1).

Rodzaj nijaki

Dla rzeczowników oraz przymiotników rodzaju nijakiego bez żadnych wyjątków jest stosowany rodzajnik *-to*, na przykład *okoto* (XI 1950, 1), *intervuto* (II 1946, 1); *politicheskoto i ekonomicheskoto polozhenie* (I 1946, 2), *dneshnoto* (X 1949, 2).

Liczba mnoga

Dla liczby mnogiej rzeczowników, przymiotników i zaimków konsekwentnie jest stosowany rodzajnik w formie *-te*, jako jedyna możliwa forma, na przykład *roditelite na godenitsite* (V 1953, 4), *nashite* (IX 1952, 1), *idushtite* (XI 1946, 2).

Leksyka angielska

W tekstach publikowanych na łamach pisma „Macedońska Iskra” można odnaleźć pewną, choć stosunkowo niewielką, liczbę zapożyczeń z języka angielskiego. Są to w głównej mierze rzeczowniki odnoszące się do przedmiotów codziennego użytku bądź pospolitych zjawisk najbliższej rzeczywistości. Jeśli chodzi o frekwencję, zapożyczenia angielskie stanowią w języku „Macedońskiej Iskry” raczej okazjonalizmy niż regularne zjawiska językowe, to znaczy pojawiają się sporadycznie i nigdy – z wyjątkiem, co oczywiste, nazw miejscowych – nie zastępują formacji rodzimych.

Spośród form anglojęzycznych najczęstszymi są nazwy miejscowe: nazwy miast, miejscowości czy stanów australijskich. Są one pisane zgodnie z angielską ortografią, to znaczy w oryginalnej postaci, bez żadnych zmian, na przykład Sydney Domain, Australia (choć sporadycznie pojawia się także zapis *Avstralia*), Melbourne, Perth.

Wyrazy angielskie niebędące nazwami własnymi z reguły są dostosowywane do wymogów rodzimego systemu językowego, na przykład poprzez fonetyczny zapis wymowy: *da pomozhime so medisini* (II 1950, 1), *polismani* (III 1952, 1), *fankshioner* (X 1950, 2), *konsert* (III 1952, 1), *sivilni* (IX 1952, 1); utworzenie liczby mnogiej: przykład *marshirane po stritovete na Sydney* (III 1952, 1), *ne pozvoliha da se dadat busovi* (III 1952, 1), *12 hiliadi maili* (XI 1950, 1) *napisani plakardi za mir* (III 1952, 1); dodanie rodzimego sufiksu, na przykład *broadkastiren* (IV 1949, 1), *memberki* (IV 1949, 3).

Wiele wyrazów angielskich pojawia się w oryginalnym zapisie, zgodnym z angielską ortografią, na przykład *12 duzini cool drinks* (III 1946, 5), *saopshti se po microphone* (III 1946, 5). W niektórych wypadkach wyrazy angielskie zostały umieszczone w nawiasie, pełniąc funkcję dodatkowej informacji dla czytelnika, precyzując dane pojęcie bądź wyjaśniając konkretny termin, na przykład *se obiavi stachka* (*Strike*) (XI 1953, 2), *novite oranzheri* (*glass houses*) *za domati* (VII–VIII 1955, 3). Sporadycznie występuje także zjawisko odwrotne, to znaczy wyrazy angielskie, wplecione w tok wypowiedzi, są wyjaśniane umieszczonym w nawiasie rodzimym odpowiednikiem, na przykład *ke gi vidime na drugo pienie, koito ke stani okulu Christmas* (*bozhik*) (III 1946, 5), *chasnite kumpanii koi imaa basovi* (*avtobusi*) (III 1956, 1), *lugieto nematici* (*avtomobili*) (VII–VIII 1956, 2).

Podsumowanie

Język, którym są pisane artykuły do pisma „Macedońska Iskra”, to niejednolity i bardzo zróżnicowany zestaw rozmaitych cech, z których część zdradza wyraźny wpływ języka bułgarskiego (przede wszystkim literackiego standardu, w mniejszym stopniu także bułgarskich dialektów), część zaś uwidacznia wpływ dialektów macedońskich. W jakiś sposób symptomatyczny jest już pierwszy numer pisma z października 1946 roku: na pierwszej stronie zamieszczono wówczas trzy artykuły, pisane trzema językami. Tekst zatytułowany *Visiting Macedonians throughout Australia* jest oczywiście pisany w języku angielskim, teksty sąsiednie odsyłają natomiast do dwu różnych słowiańskich obszarów dialektalnych. Artykuł *Pismo ot rodinata i makite na nashiat narod* zawiera znaczną liczbę macedońskich elementów dialektalnych, natomiast *Apel*

Kam Makedonskata Emmigratsia v Australia zdradza silne wpływy literackiej bułgarszczyzny.

Wpływ standaryzowanego języka macedońskiego jest niewielki, choć – jak się wydaje – wraz z upływem czasu nieustannie rosnący. O ile w pierwszym okresie działalności pisma zdają się dominować teksty pisane w języku bułgarskim, literackim, z pewnymi osobliwościami fonetycznymi i morfologicznymi, o tyle już w połowie lat 50. większość stanowią artykuły zdradzające wyraziste macedońskie cechy dialektalne. Nigdy jednak artykuły nie były pisane konsekwentnie jednym, określonym standardem, czy byłby to standard bułgarski, czy też macedoński. Dużą rolę odgrywały tu zapewne względy prozaiczne, na przykład nieznaną formującego się dopiero standardu macedońskiego bądź akceptacja dla standardu bułgarskiego, niemającego związku z identyfikacją narodową, przez osoby wywodzące się z Macedonii Pirińskiej.

Ze względu na swą specyfikę język czasopisma „Macedońska Iskra” z pewnością zasługuje na baczniejszą uwagę językoznawców, a także na wnikliwszą analizę, samo zaś pismo stanowi oryginalny i unikatowy dokument dziejów społeczności, która dopiero poszukuje kształtu własnego języka literackiego.

Aneks – próbki tekstu

W poniższych fragmentach, dokumentujących językowe zróżnicowanie artykułów, publikowanych na łamach „Macedońskiej Iskry”, zachowano oryginalną pisownię wraz z ewentualnymi błędami i literówkami.

Pobegnave site goli i bosi, ostavaiki gi vo proizvolot na sudbinata nashite domashni, zverstvata na burdandarite gi nadminae srednovekovnite machenia. Ima sluchai kade shto vo Vodensko stari zheni bile obesvani so nozete na gore i postrizhenata im kosa bile primorvani da ia galtat (I 1946, 1).

Za onia koito ne se interesuvat ot Makedonia i za onia koito ne mozhat pretsenat golemoto znachenie i vazhnata rolia koito igrae, ishte igrae Borcheskata ni „Iskra” to neie chudno da gi slushame da kazvat che nashiat vestnik e malak, che toi e bil neznachitelen za teh; che toi bil redaktuvan ot propagandisti na Tito i Komunisti (III 1946, 4).

Vekovnata mechta na vsichki ni za svobodna Makedonia ne e na palno osashtestvena. Dnes obache pogolemata chast ot nashata rodina svobodna naroda se machi s vsichki silida vazvarni izgubenoto, ponezhe izgubenoto e mnogo nash dalk e i ni ot tuk da im pomognem (I 1946, 1).

Iminata na Delchev, Gruev, Sandansky, Chakalarov, Karev, na Pito Guli i mnogo drugi koi se zamina i koi go volnuvat sartseto na robot i toi zastanuva kako razjaren lav (arslan) i se frla vo boiot (VII–VIII 1956, 3).

Makedono-Avstraliskia Naroden Soiuz, koito do sega go izdavashe vestnikot Makedonska Iskra so gotovnos ke go podkrepa noviot Makedonski vestnik i preporachva na svite soiuzni organizatsii da storat istoto kato dadat svoiata svestranna podkrepa, ispratat vednaga parichni sumi za ustriuvane Fondot na noviot vestnik, i so toa se osiguri negovoto edno-mesechno izdavane (I 1957, 1).